

Date: 7th May-2026

SHAXSIY MA'LUMOTLAR DAXLSIZLIGI (PRIVACY LAW): BIG DATA
DAVRIDA YIRIK TEXNOLOGIK KOMPANIYALARNING
MA'LUMOTLARIMIZNI TO'PLASHI QANCHALIK QONUNIY?

Xushboqov Umidbek

TerDU, Yurisprudensiya ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Big Data va sun'iy intellekt texnologiyalari rivoji yirik texnologik kompaniyalarning (Google, Meta, Apple, TikTok va boshqalar) foydalanuvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini katta hajmda to'plash va tahlil qilish imkoniyatini keskin oshirdi. Bu jarayon shaxsiy hayot daxlsizligi va ma'lumotlar himoyasi masalasini dolzarb qilmoqda. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonuni (O'RQ-547-son, 2019-yil) asosida shaxsiy ma'lumotlarni qayta ishlashning huquqiy asoslari tahlil qilinadi. Yevropa Ittifoqining GDPR reglamenti bilan solishtiriladi. Tadqiqot natijasida Big Data davrida yirik tex kompaniyalarning ma'lumot to'plash amaliyotining qonuniyligi, mavjud bo'shliqlar va ularni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqiladi. Maqola O'zbekiston qonunchiligini xalqaro standartlarga yaqinlashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: shaxsiy ma'lumotlar, ma'lumotlar daxlsizligi, Big Data, GDPR, shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risidagi qonun, rozilik, ma'lumotlar lokalizatsiyasi, yirik texnologik kompaniyalar, O'zbekiston qonunchiligi.

Raqamli texnologiyalar va Big Data davri shaxsiy ma'lumotlarning misli ko'rilmagan darajada to'planishi va tahlil qilinishiga olib keldi. Yirik texnologik kompaniyalar foydalanuvchilarning joylashuvi, qidiruv tarixi, ijtimoiy tarmoqlardagi faolligi, xarid odatlari va hatto biomedik ko'rsatkichlarini doimiy ravishda yig'ib, ular asosida shaxsiy profillar yaratmoqda. Bu jarayon bir tomondan xizmatlar sifatini oshirsa, ikkinchi tomondan shaxsiy hayot daxlsizligiga jiddiy tahdid solmoqda. Foydalanuvchilar ko'pincha o'z ma'lumotlarining qanday maqsadda, qancha muddat saqlanishi va kimga berilishini to'liq anglamay, "rozilik" tugmasini bosadi.

O'zbekiston Respublikasi "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirayotgan bo'lsa-da, shaxsiy ma'lumotlar himoyasi masalasi hali ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi Big Data davrida yirik texnologik kompaniyalarning shaxsiy ma'lumotlarni to'plash amaliyotining O'zbekiston qonunchiligiga muvofiqligini tahlil qilish, xalqaro tajribani hisobga olgan holda mavjud muammolarni ochib berish va himoya mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdir. Tadqiqot qiyosiy-huquqiy va tizimli tahlil usullariga asoslanadi.

O'zbekiston Respublikasida shaxsiy ma'lumotlar sohasidagi asosiy huquqiy hujjati, 2019-yil 2-iyuldagi O'RQ-547-son "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonundir¹.

¹ <https://lex.uz/docs/-4396419>

Date: 7th May-2026

Ushbu Qonunga ko'ra, shaxsga doir ma'lumotlar - muayyan jismoniy shaxsga taalluqli bo'lgan yoki uni identifikatsiya qilish imkonini beradigan axborotdir. Qonun shaxsiy ma'lumotlarga ishlov berishning asosiy prinsiplarini - qonuniylik, adolatlilik, maqsadga muvofiqlik, aniqlik va cheklanganlikni belgilaydi.

Ma'lumotlarni qayta ishlash uchun asosiy huquqiy asos, foydalanuvchining roziligidir. Biroq amaliyotda bu rozilik ko'pincha "standart" shartlar shaklida bo'lib, foydalanuvchi uni diqqat bilan o'qimasdan qabul qiladi. Qonunda maxsus ma'lumotlar (biometrik, genetik, sog'liq holati va boshqalar) uchun qo'shimcha himoya choralari nazarda tutilgan. 2026-yilda qabul qilingan o'zgartirishlar (O'RQ-1125-son) ma'lumotlar lokalizatsiyasi talablarini yumshatib, ba'zi ma'lumotlarning chet el serverlarida saqlanishiga imkon berdi, lekin sezgir ma'lumotlar uchun mahalliy saqlash talabi saqlanib qoldi².

Xalqaro huquqiy tajribada shaxsiy ma'lumotlar himoyasi sohasida eng yuqori standart Yevropa Ittifoqining General Data Protection Regulation (GDPR) (Regulation (EU) 2016/679) hisoblanadi. GDPR ma'lumotlarni qayta ishlash uchun oltita huquqiy asosni (rozilik, shartnoma bajarish, qonuniy majburiyat, hayotiy manfaatlar, jamoat manfaati yoki rasmiy vakolat, qonuniy manfaat) belgilaydi. Rozilik esa "erkin, aniq, ongli va bir ma'noli" bo'lishini talab qiladi. Shuningdek, GDPR "unutish huquqi" (right to erasure, "right to be forgotten" – Article 17), ma'lumot portativligi (right to data portability – Article 20) hamda ma'lumotlar buzilishi sodir bo'lganda nazorat organiga 72 soat ichida xabar berish majburiyatini (Article 33) o'rnatgan. Jarimalar esa juda qattiq bo'lib, og'ir qonunbuzarliklar uchun kompaniyaning global aylanmasining 4 foizigacha yetishi mumkin³.

O'zbekiston qonunchiligi GDPRga nisbatan ba'zi tamoyillarni qabul qilgan bo'lsa-da, amaliy mexanizmlar jihatidan orqada qolmoqda. Masalan, "unutish huquqi" to'liq tartibga solinmagan, ma'lumotlar buzilishi haqida majburiy xabar berish muddati aniq belgilangan emas va jarimalar nisbatan yumshoqroq. Shu bilan birga, yirik texnologik kompaniyalar (Meta, Google, TikTok) O'zbekiston foydalanuvchilarining ma'lumotlarini asosan chet el serverlarida saqlaydi va qayta ishlaydi, bu esa milliy nazoratni qiyinlashtiradi.

Tadqiqotda qiyosiy-huquqiy usul, normativ talqin va tizimli tahlil qo'llanildi. Lex.uz bazasi, "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonun, uning 2026-yilgi o'zgartirishlari, GDPR reglamenti va ilmiy adabiyotlar chuqur o'rganildi.

O'zbekiston qonunchiligi shaxsiy ma'lumotlar himoyasiga nisbatan ijobiy asos yaratgan. "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonun va unga kiritilgan o'zgartirishlar raqamli xizmatlar rivojini qo'llab-quvvatlash bilan birga fuqarolar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan. Biroq Big Data davrida yirik texnologik kompaniyalarning amaliyoti ko'pincha rozilikning haqiqiy erkinligi, maqsad cheklanganligi va ma'lumotlar xavfsizligi talablariga to'liq javob bermaydi.

² <https://lex.uz/ru/docs/-8099215>

³ <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>

Date: 7th May-2026

Foydalanuvchilarning ko'pchiligi o'z ma'lumotlarining qanday sotilishi yoki profiling uchun ishlatilishini bilmaydi.

Xalqaro tajribada GDPR kabi kuchli reglamentlar kompaniyalarni shaffoflikka va hisobot berishga majbur qilmoqda. O'zbekistonda esa nazorat mexanizmlari va jarimalar yetarli emas, natijada fuqarolar ma'lumotlari xavfsizligi yetarlicha ta'minlanmayapti. 2026-yildagi ma'lumotlar lokalizatsiyasi talablarining yumshatilishi xalqaro kompaniyalarga qulay sharoit yaratdi, lekin bu sezgir ma'lumotlar himoyasini zaiflashtirishi mumkin.

Big Data davrida yirik texnologik kompaniyalarning ma'lumot to'plash amaliyoti faqat rozilik asosida qonuniy bo'lishi mumkin. Biroq rozilikning haqiqiy emasligi, ma'lumotlarning haddan tashqari to'planishi va uchinchi shaxslarga sotilishi ko'pincha qonunga xilof holatlarni keltirib chiqaradi. O'zbekiston uchun dolzarb muammolar quyidagilar: mustaqil nazorat organi vakolatlarining yetarli emasligi, texnik audit mexanizmlarining zaifligi va fuqarolarning huquqiy savodxonligi pastligi.

Bu kamchiliklarni bartaraf etish uchun quyidagi choralarni amalga oshirish zarur. "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonunga GDPR tajribasidan kelib chiqib, "unutish huquqi" va ma'lumot portativligini aniq belgilash lozim. Ma'lumotlar buzilishi haqida xabar berish muddatini joriy etish va jarimalarni kuchaytirish tavsiya etiladi. Shuningdek, yirik texnologik platformalar uchun majburiy shaffoflik hisobotlari tizimini yaratish va fuqarolarni huquqiy o'qitishni kuchaytirish kerak.

Xulosa o'rnida, Big Data davrida yirik texnologik kompaniyalarning shaxsiy ma'lumotlarni to'plashi faqat qat'iy huquqiy asoslar va shaffof mexanizmlar mavjud bo'lgandagina qonuniy hisoblanishi mumkin. O'zbekiston qonunchiligi muayyan asos yaratgan bo'lsa-da, xalqaro standartlar (ayniqsa GDPR) bilan solishtirganda takomillashtirish talab etiladi. Faqat shu yo'l bilan raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bilan birga fuqarolarining shaxsiy hayot daxlsizligini ishonchli himoya qilish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonuni (O'RQ-547-son, 02.07.2019).
2. O'RQ-1125-son Qonun (26.03.2026) "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonunga o'zgartirishlar va qo'shimchalar.
3. Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation – GDPR).
4. Lex.uz rasmiy ma'lumotlar bazasi.
5. Ilmiy manbalar: raqamli huquq va shaxsiy ma'lumotlar himoyasi bo'yicha tadqiqotlar.

